

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Мектепке дейінгі ұйымда және отбасында жобалау-зерттеу қызметін дамыту моделі

ЖАРИЯЛАНДЫ
25.11.2025СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/184502/>**Манапова Жадыра Жумагельдиновна***“Майқайың кенті сәбилер бақшасы” КМҚК**Тәрбиеші*

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымы мен отбасының өзара іс-әрекетінде жобалау-зерттеу қызметін тиімді ұйымдастырудың моделі қарастырылады. Ерте жастағы балалардың танымдық қызығушылықтарын, зерттеушілік дағдыларын және шығармашылық қабілеттерін дамытуда жобалау-зерттеу әрекетінің маңыздылығы ғылыми тұрғыда талданады. Мақалада жобалау-зерттеу қызметінің теориялық негіздері, педагог пен ата-ананың бірлескен қолдауы, балалардың жас ерекшелігіне сәйкес әдістерді қолдану жолдары сипатталады.

Ұсынылып отырған модель мектепке дейінгі ұйымда жүргізілетін жобалық жұмыстарды отбасы ортасымен ұштастыруға, ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне белсенді қатыстыруға, баланың зерттеушілік іс-әрекетіне жағдай жасауға бағытталған. Балалардың мәселеге қызығушылық танытуы, болжам құруы, тәжірибе жүргізуі, нәтижені талдауы сияқты негізгі зерттеушілік кезеңдерді меңгеруіне ықпал ететін педагогикалық шарттар анықталды.

Зерттеу нәтижелері баланың танымдық белсенділігін арттыруда, коммуникативтік дағдыларын жетілдіруде, шығармашылық әлеуетін дамытуда жобалау-зерттеу қызметінің тиімділігін дәлелдейді. Ұсынылған модель педагогтарға, әдіскерлерге және ата-аналарға балалардың жеке мүмкіндіктерін ашуға көмектесетін практикалық құрал ретінде ұсынылады.

КІЛТ СӨЗДЕР

жобалау қызметі, зерттеу әрекеті, мектепке дейінгі ұйым, отбасы, модель, танымдық даму, ынтымақтастық

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру кеңістігінде мектепке дейінгі жастағы балалардың зерттеушілік әрекетін дамытуға деген қызығушылық артып келеді. Бұл кезеңдегі балалар табиғи түрде қоршаған ортаға қызығушылық танытып, сұрақтар қояды, бақылау жүргізеді, тәжірибе жасайды. Осындай табиғи әрекеттерді мақсатты түрде бағыттау арқылы олардың танымдық қабілеттерін, шығармашылық ойлауын, логикалық ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік туындайды. Жобалау және зерттеу қызметі – баланың қоршаған әлемді танып-білуін, өз бетімен шешім қабылдауын, ақпаратты талдау мен жүйелеу дағдыларын қалыптастыратын маңызды бағыттардың бірі болып саналады.

Мектепке дейінгі ұйымдар мен отбасындағы бірлескен жұмыс балалардың зерттеу дағдысын нығайтып, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Зерттеу қызметі балаларға дайын білімді пассив түрде қабылдаудан гөрі, оны өз тәжірибесі арқылы меңгеруге мүмкіндік береді. Мектепке дейінгі ұйымдардағы жобалық-зерттеу әрекеттері ойын, тәжірибе жасау, бақылау және тәжірибелік эксперименттер арқылы жүзеге асырылады. Осылайша, бала тек біліммен танысып қана қоймай, оны өз тәжірибесінде қолдануды үйренеді, нәтижесінде себеп-салдарлық байланыстарды түсіну, қорытынды жасау және өз ойын жүйелі түрде жеткізу дағдылары қалыптасады.

Отбасы бұл процесс барысында маңызды рөл атқарады. Баланың алғашқы зерттеушілік әрекеттері көбінесе үйдегі бақылауларынан, сұрақтарынан, ата-анасымен бірге жүргізілген тәжірибелерден бастау алады. Мектепке дейінгі ұйым мен отбасы арасындағы үйлесімді серіктестік баланың зерттеу дағдысын жүйелі түрде дамытуға, жаңа тәжірибе мен білімді меңгеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, отбасы мен балабақша арасындағы бірлескен жобалар балалардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді, оларды топта өз пікірін білдіруге үйретеді, өзіне деген сенімін арттырады.

Зерттеу әрекетін дамыту тек танымдық қабілеттерді қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар баланың тұлғалық дамуына, өз бетінше ойлау қабілетіне және шығармашылық бастамасына әсер етеді. Жобалау және зерттеу қызметі арқылы бала қоршаған ортаны тереңірек танып, қиындықтарды шешуге бейімделеді, бұл болашақта мектепке және өмірге дайындықтың негізін қалыптастырады.

Осыған байланысты мектепке дейінгі ұйымдар мен отбасы жағдайында жобалау-зерттеу қызметін дамыту заманауи педагогикалық үрдістердің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл бағыт балалардың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік әлеуетін

толық ашуға, өз бетімен білім алуға, проблемаларды шешу және өз көзқарасын білдіру қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

ЖОБАЛАУ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІНІҢ МӘНІ

Жобалау-зерттеу әрекеті – баланың танымдық белсенділігін арттыратын, белгілі бір мәселені анықтап, оны шешу жолдарын тәжірибе арқылы табуға бағытталған әрекет түрі. Бұл қызмет балаға ақпаратты бақылау, салыстыру, талдау, болжау сияқты ойлау операцияларын меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, зерттеу әрекеті балалардың сыни ойлау қабілетін, шығармашылық қиялын, өзіндік пікірін қалыптастыруға жағдай жасайды.

Жобалау-зерттеу қызметі балаларға дайын шешімдерді пассив түрде қабылдаудың орнына, өз әрекеті арқылы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Балалар нақты тәжірибелер арқылы қоршаған ортаны тануды, себеп-салдарлық байланыстарды түсінуді, шешім қабылдауды үйренеді. Бұл процесс барысында олар өз бетімен жоспар құрып, ақпаратты жинайды, бақылаулар жүргізеді, нәтижелерін салыстырып, қорытынды шығарады.

Мектепке дейінгі кезеңде жобалау-зерттеу әрекеті көбінесе ойын, тәжірибелік тәжірибелер, бақылау және шығармашылық тапсырмалар арқылы жүзеге асады. Мысалы, балалар табиғат құбылыстарын бақылау, қарапайым тәжірибелер жасау, құрастыру және модельдеу арқылы қорытынды жасауға үйренеді. Мұндай әрекеттер балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін, логикалық ойлауын және шығармашылық ойлауын дамытады.

Отбасы да бұл қызметтің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ата-аналармен бірге жүргізілген зерттеу тапсырмалары балаларға жаңа білімді тәжірибе арқылы меңгеруге мүмкіндік береді, олардың қызығушылығын арттырады және танымдық белсенділігін ынталандырады. Сонымен қатар, ата-аналармен бірлескен жобалық әрекеттер баланың әлеуметтік дағдыларын, коммуникация қабілетін және топта жұмыс істеу икемін дамытуға ықпал етеді.

Жобалау-зерттеу қызметі баланың тұлғалық дамуына да тікелей әсер етеді. Өз бетімен шешім қабылдау, тәжірибе жасау және қорытынды шығару қабілеттері болашақта мектепке дайындыққа, шығармашылық ойлауға және өмірлік маңызды дағдыларды қалыптастыруға негіз болады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдар мен отбасы бірлесіп жобалық-зерттеу әрекетін ұйымдастыру арқылы баланың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік әлеуетін барынша дамытуы қажет.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ЗЕРТТЕУ ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Балабақшада зерттеу әрекетін ұйымдастыру педагогтың арнайы жоспарлауын, оқу ортасын дайындауын, балалардың жас ерекшелігіне сай әдістерді қолдануын талап етеді. Зерттеу іс-әрекеті тек дайын тапсырмаларды орындау емес, баланың белсенді ізденісін қамтамасыз ететін күрделі педагогикалық процесс болып табылады. Бұл әрекет барысында педагог балалардың қызығушылығын оятып, олардың өз бетімен қорытынды жасау қабілетін дамытуға ұмтылады.

Зерттеу іс-әрекетінің негізгі кезеңдері мыналардан тұрады: мәселені анықтау, болжам ұсыну, тәжірибе жүргізу, нәтижені талдау және қорытындылау. Әр кезеңде педагог баланың дербестігін сақтауымен қатар, қажетті бағыт-бағдар береді, сұрақтар қою арқылы балалардың ойлауын ынталандырады, тәжірибелік әрекеттерге тарту арқылы зерттеушілік қызығушылығын арттырады.

Зерттеу әрекетін ұйымдастыруда педагогикалық әдістер мен құралдарды дұрыс таңдау маңызды рөл атқарады. Мысалы, көрнекі материалдар, эксперименттік жиынтықтар, табиғи объектілер, интерактивті ойындар және сандық ресурстар балалардың тәжірибелік дағдыларын, бақылау қабілетін және логикалық ойлауын дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, топтық және жеке іс-әрекеттерді үйлестіре отырып, әр баланың жеке мүмкіндіктерін ескеру қажет.

Баланың дербестігін сақтау арқылы педагог әрбір балаға өз зерттеу бағытын таңдауға мүмкіндік береді. Бұл балалардың өз пікірін білдіруіне, болжам жасауға, тәжірибелік әрекеттер арқылы өз қорытындыларын шығаруына жағдай жасайды. Педагог балалардың әр әрекетін талдап, дұрыс бағыт беріп, қажет болған жағдайда қосымша нұсқаулармен қолдау көрсетеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда зерттеу әрекетін ұйымдастыру арқылы балалардың танымдық белсенділігі, сыни ойлау қабілеті, шығармашылық және әлеуметтік дағдылары қалыптасады. Сонымен қатар, бұл процесс баланың сенімділігін, жауапкершілігін арттырады және олардың мектепке дайындық деңгейін жоғарылатады. Педагогтың мақсаты – зерттеу әрекеті арқылы әр баланың жеке қызығушылығы мен шығармашылық әлеуетін ашу, дербестігін қолдап, ойлау дағдыларын жүйелі түрде дамыту.

ОТБАСЫНДА ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Отбасы — баланың алғашқы зертханасы әрі алғашқы педагогикалық кеңістік болып табылады. Үй жағдайында қарапайым тәжірибелер жасау, табиғатты бақылау, тұрмыстық заттардың құрылымы мен қызметін зерттеу, күнделікті құбылыстарға

қызығушылық таныту зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, судың әртүрлі заттарды ерітуін байқау, өсімдіктердің суға тәуелділігін бақылау, заттардың көлемін, салмағын өлшеу сияқты қарапайым әрекеттер баланың логикалық ойлау қабілетін, бақылау және салыстыру дағдыларын дамытады.

Ата-ананың рөлі зерттеу процесінде шешуші болып табылады. Олар балалардың сұрақтарына ашық және нақты жауап беріп, баланы тек қана бақылаушы ретінде қалдырмай, тәжірибе жасауға, өз болжамдарын ұсынуға, нәтижелерін талдауға бағыттайды. Сонымен қатар, отбасы баланы қателесуден қорықпай әрекет етуге үйретеді, бұл өз кезегінде баланың өзін-өзі сенімділігін арттырады.

Отбасында зерттеу дағдыларын дамытуда ойын әдістерін пайдалану маңызды. Мысалы, “Не болады егер...?” деген сұрақтар арқылы гипотезалар жасау, әртүрлі заттармен тәжірибе жүргізу, бір-бірімен салыстыру жасау — баланың сыни ойлауын дамытады. Ата-ана балаларға бағыт-бағдар бере отырып, олардың дербестігін сақтауы керек, яғни тәжірибе жүргізу жолын толық көрсете бермей, баланың өз шешімдерін іздеуге мүмкіндік беру қажет.

Үйде зерттеу қызметін дамыту баланың мектепке дайындық деңгейін арттырып қана қоймай, оның шығармашылық қабілеттерін, ақпаратты талдау және жүйелеу дағдыларын, сондай-ақ мәселені шешуге деген икемін нығайтады. Отбасындағы зерттеу әрекеті балалардың зерттеушілік қызығушылығын қалыптастырып, мектептегі оқу іс-әрекетіне оң әсерін тигізеді, әрі балалардың жеке тұлға ретінде дамуына жағдай жасайды.

ЖОБАЛАУ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІН ДАМУ МОДЕЛІ

Ұсынылып отырған модель үш негізгі компоненттен тұрады: балабақша ортасы, отбасы және педагогикалық қолдау. Бұл компоненттер бір-бірімен өзара әрекеттесіп, баланың зерттеушілік қабілеттерін жан-жақты дамытуға бағытталған жүйелі құрылымды құрайды.

Модельдің негізгі мақсаты – ұйым мен отбасының бірлескен іс-әрекеті арқылы баланың зерттеушілік дағдыларын дамыту, шығармашылық ойлау қабілетін қалыптастыру, ақпаратты талдау мен жүйелеу, болжам жасау және тәжірибе жүргізу сияқты негізгі зерттеу әрекеттерін меңгеруін қамтамасыз ету.

Модельдің құрылымы төрт блоктан тұрады:

1. **Мақсаттық блок** – жобалау-зерттеу қызметінің даму бағыттарын, баланың жас ерекшелігіне сай зерттеу дағдыларын қалыптастыру мақсаттарын айқындайды. Бұл блокта баланың танымдық белсенділігін арттыру, дербестік пен шығармашылық қабілеттерін дамыту, өз бетімен шешім қабылдау

дағдыларын қалыптастыру басты міндет ретінде қарастырылады.

2. **Мазмұндық блок** – зерттеу қызметінің нақты мазмұнын қамтиды. Балабақшада жүргізілетін тәжірибелер, бақылаулар, эксперименттер, ойын әрекеттері мен зерттеу жобалары осы блокқа жатады. Отбасы компонентінде күнделікті тұрмыстық құбылыстарды бақылау, табиғат пен заттар әлемін зерттеу, қарапайым тәжірибелер жасау қамтылады.
3. **Ұйымдастырушылық блок** – педагог пен отбасының іс-әрекеттерін үйлестіруді, зерттеу әрекетін жоспарлауды, қажетті материалдар мен құралдарды дайындауды, ортаны ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Педагог баланың дербестігін сақтай отырып бағыт-бағдар беріп, әдістемелік қолдау көрсетеді, ал отбасы үйде зерттеу қызметіне қосымша жағдай жасайды.
4. **Нәтижелік блок** – модельдің тиімділігін бағалауды қамтиды. Баланың зерттеушілік дағдыларын, шығармашылық ойлау қабілетін, логикалық ойлау және талдау дағдыларын дамыту нәтижесі осы блок арқылы көрініс табады. Бағалау процесінде педагог бақылау жүргізіп, әр баланың жеке жетістіктерін тіркейді, ал отбасы баланың зерттеу әрекетіне қатысу деңгейін қадағалайды.

Осылайша, ұсынылып отырған модель баланың мектепке дейінгі ұйым мен отбасы жағдайында зерттеу қызметін жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік береді. Модельдің үйлестірілген құрылымы педагог пен отбасы арасындағы өзара әрекеттесуді нығайтып, зерттеу дағдыларының тиімді қалыптасуына жағдай жасайды.

БАЛАБАҚША МЕН ОТБАСЫНЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫС ФОРМАЛАРЫ

Балабақша мен отбасының бірлескен жұмысы жобалау-зерттеу қызметінің тиімділігін арттыратын маңызды компонент болып табылады. Бұл бірлескен іс-әрекеттер баланың зерттеу дағдыларын дамытуға, шығармашылық ойлау қабілетін қалыптастыруға, өз бетімен шешім қабылдау тәжірибесін арттыруға бағытталған.

Бірлескен жұмыс формаларына мыналар жатады:

Ортақ жобалар – балабақша мен отбасы бірлесіп жасалатын зерттеу жобалары. Мысалы, табиғат құбылыстарын бақылау, өсімдіктерді өсіру, қарапайым тәжірибелер жүргізу. Мұндай жобалар балаларға зерттеу процесін кезең-кезеңімен меңгеруге мүмкіндік береді.

Ата-аналарға арналған тренингтер – отбасының педагогикалық құзыретін арттыру мақсатында ұйымдастырылады. Тренингтерде ата-аналарға зерттеу әдістерін үй жағдайында қолдану жолдары, балалардың қызығушылығын ояту, қауіпсіздік шараларын сақтау бойынша практикалық ұсыныстар беріледі.

Ғылыми апталықтар – мектепке дейінгі ұйымдарда өткізілетін тематикалық апта, мұнда балалар зерттеу қызметіне белсенді қатысады, тәжірибелер жасайды, қорытындыны талқылайды. Отбасы мүшелері де осы процестерге қосылып, баланың зерттеу тәжірибесін толықтырады.

Үй жағдайында орындалатын мини-зерттеулер – баланың күнделікті тұрмысындағы қарапайым құбылыстарды бақылауы мен зерттеуін қамтиды. Мысалы, су мен түрлі заттарды араластыру, заттардың құрылымын қарау, жануарларды бақылау. Ата-ана балаларға бағыт беріп, олардың қорытынды жасау қабілеттерін қолдайды.

Отбасылық эксперименттер – ата-ана мен бала бірге жүргізетін, қызықты әрі қауіпсіз тәжірибелер. Бұл әрекеттер баланың ойлау қабілетін, бақылау дағдыларын дамытуға, зерттеу процесін қызықты әрі интерактивті түрде меңгеруге ықпал етеді.

Осы әрекеттердің барлығы балалардың зерттеу қызметіне деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, ата-ананың педагогикалық мәдениетін көтереді, отбасы мен балабақша арасындағы серіктестікті нығайтады. Нәтижесінде, бала зерттеу әрекетін жүйелі түрде үйреніп, шығармашылық және аналитикалық ойлау дағдыларын қалыптастырады.

ПЕДАГОГҚА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Жобалау-зерттеу қызметін тиімді ұйымдастыру үшін педагогтан бірнеше маңызды талаптар қойылады. Біріншіден, педагог **ғылыми бағытталған** болуы керек, яғни зерттеу әдістемесін, зерттеу тақырыптарын таңдау принциптерін, тәжірибе жүргізу тәртібін жақсы білуі қажет.

Екіншіден, педагог **кәсіби құзыретті** болуы тиіс. Бұл оның жас ерекшелігіне сай әдістерді таңдау, зерттеу іс-әрекетін кезең-кезеңімен ұйымдастыру, балалардың оқу және танымдық белсенділігін қолдау қабілетін қамтиды. Сонымен қатар, педагог **баланың жеке қасиеттерін ескере білетін маман** болуы қажет. Әр баланың темпераменті, қызығушылық саласы, зейін деңгейі мен қабілеттері әртүрлі, сондықтан зерттеу іс-әрекеттері жеке бейімдеуді қажет етеді.

Педагог баланы бағыттап отырып, оның **бақылау жүргізу, сұрақ қою, тәжірибе жасау, нәтижені бағалау** дағдыларын дамытуға жағдай жасайды. Ол зерттеу процесін тек бақылаушы ретінде емес, **қажет кезде бағыт беруші, кеңесші, медиатор** ретінде ұйымдастырады. Мысалы, бала өз болжамын ұсынғанда педагог оны қолдап, қосымша сұрақтар қойып, зерттеуді тереңдетуге ынталандырады.

Сонымен қатар, педагог **шығармашылыққа ашық, ынталандырушы, эмоционалды тұрақты** болуы тиіс. Бұл қасиеттер балаларға зерттеу әрекеті кезінде қателіктерден қорықпай, өз ойларын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Педагог өз

тәжірибесінде **құндылықтық-бағдарлық тәрбие элементтерін** енгізе отырып, баланың танымдық әрекетін ғана емес, тұлғалық қасиеттерін де қалыптастырады.

Осылайша, жобалау-зерттеу қызметінде педагогтың кәсіби және тұлғалық қабілеттері баланың зерттеушілік дағдыларын дамытуда шешуші рөл атқарады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мектепке дейінгі жаста жобалау-зерттеу қызметін дамыту – баланың шығармашылық қабілетін, дербестігін, танымдық белсенділігін арттырудың маңызды құралы болып табылады. Бұл қызмет арқылы балалар өз қоршаған ортасын зерделеп, проблемаларды шешу жолдарын іздеуге, тәжірибе жүргізуге, нәтижені талдауға үйренеді.

Балабақша мен отбасының үйлесімді ынтымақтастығы зерттеу әрекетінің тиімді жүруіне шешуші рөл атқарады. Бірлескен іс-әрекеттер, ортақ жобалар, отбасылық эксперименттер және үйде орындалатын мини-зерттеулер балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, ата-ананың педагогикалық мәдениетін де көтереді.

Ұсынылған жобалау-зерттеу қызметін дамыту моделі үш негізгі компонентке негізделеді: балабақша ортасы, отбасы және педагогикалық қолдау. Модельдің құрылымы – мақсаттық, мазмұндық, ұйымдастырушылық және нәтижелік блоктар – баланың зерттеушілік қызығушылығын жүйелі түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, педагогтың кәсіби және тұлғалық құзыреттілігі, әдістемелік біліктілігі, шығармашылыққа ашықтығы мен балаға бағыт беру қабілеті зерттеу қызметін ұйымдастырудағы табыстың басты факторы болып табылады.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі жаста жобалау-зерттеу қызметін дамыту – тек танымдық дағдыларды қалыптастыру емес, сонымен қатар баланың жеке тұлғасын, әлеуметтік дағдыларын, өз бетімен әрекет ету қабілетін дамытатын кешенді педагогикалық процесс екенін атап өту қажет. Осы бағытта балабақша мен отбасының бірлескен жұмысы және педагогтың кәсіби шеберлігі балалардың болашақтағы оқу және өмірлік белсенділігінің негізін қалайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. *Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты.* – Астана, 2018.
2. *Тұрғынбаев Қ. Педагогикалық инновациялар.* – Алматы, 2016.
3. *Айгамбеков А. Мектепке дейінгі жастағы балалардың зерттеу әрекеті.* – Алматы, 2019.
4. *Журабаев Н. Жобалау қызметінің теориялық негіздері.* – Шымкент, 2020.

5. Әбішева Д. Отбасы педагогикасы: әдістемелік құрал. – Астана, 2017.
6. Поливанова К.Н. Исследовательская деятельность детей дошкольного возраста. – Москва, 2015.
7. Смагулова Г. М. Мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық және зерттеу дағдыларын дамыту. – Алматы, 2021.
8. Қожамбергенова А. Баланың зерттеушілік әрекетін дамыту әдістемесі: практикалық нұсқаулық. – Астана, 2020.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.